

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 6

НОВЕМБАР—ДЕЦЕМБАР 1952

ГОДИНА IV

Генералмајор **ВЕКОСЛАВ КОЉБ**

ОБАВЕЗНА ВОЈНА СЛУЖБА И САРВЕМЕНА АРМИЈА

По завршетку Првог светског рата, генерал фон Сект, организатор немачког Рајхсвера и утемељач немачке ратне машине за Други светски рат, покренуо је у својој књизи¹⁾ „Размишљања једног војника“ питање да ли општа војна обавеза може уопште да послужи као основ за једну савремену армију. По његовом мишљењу општа војна обавеза даје масовне армије које се не могу успешно супротставити уобичајној снази савремених убојних машина нити се масе људства могу обучити у перфектном руковању овим модерним ратним средствима. Он каже:

„Материјал је надвладао масе људи, али не и човека и неће га никад надвладати, пошто само у његовим рукама материјал добија пуну вредност. Грешка је супротставити људске масе, непокретне и скоро без самоодбране, бруталној акцији материјала. Уколико више повећамо масе бораца, утолико ће тријумф материјала бити сигурнији, пошто је могућност његове ефикасности много већа него највећег резервоара људских маса. Једина могућност за успешну борбу постоји у борби људског духа против материјала без живота. Машина стоји изнад живота и људске масе, али не влада човеком и његовим духом који је бесмртан“.

На основу оваквог размишљања, он је дошао до закључка да савремене армије треба да буду мале, квалитетне армије, састављене од високих специјалиста, ванредно извежбане, а при томе снабдевене првокласним материјалом, и да такав ратни инструмент може дати само професионална војска, са другим роком служења у којој ће служба сваког појединца претстављати занат.

Ову тезу прихватили су и многи други војни мислиоци, а нарочито они који су у материјалу гледали свемогући ратни фактор и, у вези с тим, заступали гледиште да савремена копнена војска треба да буде оклопна армија (Фулер, Лидел Харт, де Гол, итд.). Таква схватања могла би се можда пренебрећи сматрајући их као усамљена гледишта, тим пре што пракса Другог светског рата није пошла пу-

¹⁾ General oberst von Seeckt: Denkwürdigkeiten eines Soldaten.

тем који су они предлагали већ је и у њему доминирао принцип опште војне обавезе и масовности армије, па чак и код оних сила код којих је професионална армија претстављала вековну традицију (САД, Велика Британија) — да се и сада не заступају од стране неких познатих војних писаца као што су Лидел Харт и Фулер. Лидел Харт иде чак тако далеко да сматра као један од услова за успешну одбрану Запада стварање одбранбене силе на бази професионалне војске, и то не само за Енглеску, већ и за све државе које у тој одбрани учествују. У једној од својих последњих књига „Одбрана запада“²⁾ — у којој је овом проблему посветио читава два одељка, он је дошао до следећег закључка:

„Уколико се дубље проучава систем обавезне војне службе у светлу савремених услова, утолико више изгледа застарео. Са војног гледишта он претставља еквивалент преисториском мамуту. Европске нације показале би више смисла прелазећи на професионални систем него што га је показала Велика Британија усвајајући једну застарелу идеју (мисли се на усвајање обавезне војне службе — примедба писца).“

Имајући у виду напред изнета мишљења, указује се потреба да и ми размотримо овај проблем, полазећи првенствено од гледишта наших прилика. А да бисмо могли доћи до што тачнијих закључака неопходно је да анализирамо све разлоге који наводе браниоце ове идеје, да упорно остају при својим предлозима о усвајању професионалне војске.

Они кажу да општа војна обавеза даје *масовну армију* коју је тешко опремити и обучити тако, да би претстављала савремени борбени инструмент, тј. једну јаку и увежбану мотомеханизовану армију. Ако би армија била организована на стари класичан начин, у којој би гро снага претстављала пешадија, онда би таква армија, због своје слабе покретљивости, маневарске способности, ефикасности и самозаштите, претстављала изванредан циљ за брзопокретне мотомеханизоване снаге. Борбени поредак таквих снага, због своје масовности и слабе покретљивости, изложен је могућности пробоја, обухватних и опкољавајућих дејстава а самим тим и уништавајућим нападима. Следствено томе, завршни чин таквих акција постаје заробљавање огромних маса војника, као што је био случај у току Другог светског рата у Пољској, на Западном и Источном фронту, на Балкану, итд. А ако би се опколена снага и даље супротстављала, онда би морало доћи до неравне борбе која би се претворила у кланицу налик на ону код Кане. Наиме, присталице професионалне војске сматрају да су одлучујућу улогу у скоро свима победама прошлога рата претстављале оклопне, односно мотомеханизоване снаге, које су сачињавале једва 1/10 укупних копнених снага (у САД скоро 20%, односно 1/5). Као доказ за такво гледиште, они наводе неколико примера. Тако на пример, према холандској војсци, чија је мобилна снага износила око 400.000 људи, била је ангажована бројно слабија немачка 18 армија, али је, како они кажу, победу ипак изборила немачка снага од пет

²⁾ В. Н. Liddell Hart: Defense of the West, — 1950 године.

падобранских батаљона, једне ваздушно-десантне и једне оклопне дивизије, са укупним бројним стањем од око 30.000 људи.

Белгија је такође мобилисала скоро 900.000 људи, а према њеној оперативној армији дејствовала је знатно слабија немачка 6 армија. Но, и поред тога одлучујућу улогу приликом принуде белгиске војске на капитулацију одиграла је снага од око 30.000 људи, тј. један немачки падобрански одред од 500 људи и две оклопне дивизије. С друге стране, наводи се да је капитулацију у Белгији избегла једино енглеска експедициона армија која је била професионална.

Према групи армија генерала Бијота, у чијем се саставу налазила добра трећина целе Француске армије и цела енглеска експедициона армија, дејствовала је најјача немачка група армија генерала Рундштета, али су по мишљењу присталица професионалних војска, одлучујућу улогу и ту одиграле мотомеханизоване снаге генерала Клајста, јачине 7 оклопних и 3 моторизоване дивизије.

Даље, они сматрају да је Немачка армија постигла тако високи квалитет баш због тога што је израсла из професионалнога Рајхсвера и да је, према томе, и Хитлерова армија, иако је носила печат масовности, имала многе карактеристике професионалне војске.

Овакви разлози, по нашем мишљењу, нису нимало убедљиви да би се могло прихватити гледиште о несавремености масовних армија и о оправданости професионалних војска. До пораза западних војска 1940 године дошло је из сасвим других разлога. Ту су пре свега нецелисходна доктрина у погледу употребе мотомеханизованих јединица; слаба противтенковска одбранбена средства; методичност и дефанзивни дух ратне доктрине уопште, која није одговарала динамично-покретном рату, који је настао чим су Немци прешли белгиско-холандску границу, тј. рату за који ни старешински кадар ни штабови нису били припремљени, а није се ни располагало одговарајућим средствима везе за брзо преношење заповести, тако да стварни ратни поступци нису одговарали доктринарним начелима постојећих војних правила, а ни стварним материјалним могућностима војске; затим шаблонизам и неподесност операциског плана, због чега је војска била намамљена у холандско-белгиску клопку без довољног бочног обезбеђења у Арденима иза којих су Немци концентрисали главну ударну снагу у виду оклопне армије; надмоћност немачког ваздухопловства, несређене унутрашње политичке прилике у Француској, итд. итд.

Наводи, да је немачка војска носила печат професионалне војске због тога што је професионални Рајхсвер послужило као језгро за формирање Хитлерове ратне машине не могу се прихватити, јер је то људство једва попунило извесна официрска и подофицирска места у новој вишемилionoј армији. Према томе, професионалци су били делом официри и подофицири, а то је случај и у осталим масовним армијама, јер и оне имају знатан број активних официра и подофицира.

Насупрот томе треба имати у виду да Немачка није располагала довољним извежбаним резервама баш због тога што у времену од 1918 — 1933 године није имала опште војне обавезе. Вежбе у полу-

војничким формацијама: СА, СС, у обавезној служби рада, у предвојничкој обуци у оквиру Хитлерјугенда, као и у појачаном позивању на вежбу после објаве опште војне обавезе 1934 године, нису могли да надокнаде све празнине. Због слабе извежбаности трупа немачки команданти су још 1939 године предлагали да се одложи напад на Западу, па чак и да се одустане од таквог напада.³⁾

Исто тако није довољно убедљив разлог ни то што се једино енглеска професионална војска успела извући преко Канала, јер је познато да се поред енглеске експедиционе армије преко Канала пребацило и 112.546 осталих савезничких војника.⁴⁾ Осим тога треба имати у виду да су енглеске снаге биле на таквом правцу да су се могле повући преко Канала; да је Енглеска располагала јаким ратном и транспортном флотом; да се немачка армија приближила зони дејства јаке енглеске ловачке авијације која је стационира на острвима; да је између енглеске и белгиске команде дошло до извесног размимоилажења баш због тога што се енглеска армија при повлачењу оријентисала на каналска пристаништа у циљу пребацивања на острва и да је после тога дошло до брзе капитулације белгиске војске (што би, наравно, морало уследити и да енглеска армија није отпочела отступне покрете у циљу прилаза обали); да још није рашчишћено питање да ли је Хитлер стварно наредио обустављање надирања према Денкерку да би омогућио повлачење енглеске војске на острва у циљу његових доцнијих политичких комбинација које се на дао остварити.⁵⁾

Хитлеров план за поход на СССР заснивао се на нади да ће квалитет тући квантитет, али се преварио, јер квалитет његове армије није био довољно изразит, пошто је наишао на непријатеља који је масовност своје армије комбиновао са квалитетом и уступањем огромне територије. Слична грешка показала се и код рата у Кореји где се наде у квалитет америчких снага према квантитету Севернокорејаца и Кинеза нису оствариле.

Најзад, изнете чињенице дале су разлоге да САД и Велика Британија у току рата, а затим и после рата, увиде потребу масовности савремене армије и самим тим да усвоје општу војну обавезу. А колико је овај проблем актуелан види се и по томе да је у војном часопису „The Army Quarterly“ (свеска за јануар 1952 године) расписан посебан конкурс за његову обраду.⁶⁾

³⁾ Види књигу Лидел Харта: „Немачки генерали говоре“.

⁴⁾ Податак из књиге генерала Фулера: „Механизовани рат“ (Machine Warfare).

⁵⁾ Види књигу „Немачки генерали говоре“ од Лидел Харта.

⁶⁾ Ту се каже: „У последње време било је тврђи да масовне војске иако храбре, добро извежбане и вођене, имају мало наде да се успешно супротставе модерној армији богато снабдевеној најновијим наоружањем и опремом.

Успеси Руса према Немцима 1943—45 и последњи догађаји у Кореји указују да ова гледишта нису потпуно на своме месту.

Изнесите ваше гледиште о проблему који се може укратко изразити речима: „Људи против машина“ у копненом рату, дајући, ако је могуће, примере из нашег искуства или који су вама познати.“

Државе на високом техничком нивоу желеле би, наравно, да и све остале државе усвоје мале професионалне војске, јер би у том случају сигурно могле да испоље надмоћност материјала над свим осталим технички заосталијим државама.

Присталице професионалне војске сматрају да општа војна обавеза са садашњим роковима службе *не може обезбедити довољну извезжаност армије* у компликованом савременом наоружању и опреми. Због тога по њиховом мишљењу, таква војска, у погледу ефикасности, далеко изостаје иза професионалне војске. Они сматрају да ће припадници професионалне армије, која се регрутује на добровољној бази, испољити и више наклоности и ентузијазма, према својој професији него војници обавезне војне службе.

Ови разлози имају свога оправдања само у релативном смислу. Пре свега, пошто свакидашњи живот човека једне савремене државе има све више техничку основу, то је природно да се код великог броја људи све јаче развија смисао за технику, као и способност руковања машинама, уопште тако да се врло брзо могу оспособити и у руковању борбеним машинама. Према томе, подизању савремене армије знатно ће допринети техничко подизање државе, односно индустријализација. Даље мере за постизање довољне извезжаности армије биле би: ванармиско војно васпитање народа, а нарочито предвојничка обука омладине; примена научних метода (психотехничка испитивања) при одређивању регрута за поједине родове (службе) војске и специјалности; интензификација обуке у току службе обавезног војног рока; целисходан распоред и планирање обуке резервног састава армије; постављање активних подофицира или официра на појединим местима где се траже висока специјалистичка знања војника на поновном року, итд.

Што се тиче психолошке стране, за војнички занат, свакако није довољан само ентузијазам. У војничком погледу не ради се само о вршењу заната, већ и о жртвовању свога живота, а за то су потребне друге унутрашње силе, а не материјална награда коју прима војник професионалац, јер је он уствари плаћеник. У којој армији не буде постојала шира покретачка снага, та армија, свакако, неће моћи да задовољи тешке услове борбе у савременом рату. Војник мора да зна зашто се бори, да буде убеђен у праведност борбе. Под таквим условима он ће брзо овладати техником и биће спреман да подноси највеће напоре рата, а и да жртвује самога себе. Зар код Валмија и у доцнијим биткама француске револуционарне масе, слабо обучене и снабдевене нису прегазиле добро извезбане професионалне војнике? Зар наш народ у току Народноослободилачког рата без припремљеног наоружања, одеће и хране, није прихватио борбу са агресором и окупатором? Па ипак наши борци су врло брзо успевали да се обуче у руковању оружјем. Често је било потребно само неколико часова па да се јединица оспособи у руковању чак и оним оружјем које је освојено од непријатеља, а које јој дотле уопште није било познато. То није био случај само са пешадиским наоружањем, већ и са артиљери-

јом и тенковима. Према томе праведност рата претставља главну покретачку снагу не само за подизање борбеног духа, већ и за техничко-стручно усавршавање и оспособљавање армије.

Присталице професионалне војске даље наводе да обавезна војна служба не може дати доброг војника, који ће располагати јаким моралом. Онај ко под морање треба да врши извесну дужност, тај је неће вршити предано и са вољом, кажу они. Због тога ће бити учесталих случајева саботерства, дефетизма, деморализације, паничарства, дезертерства, петоколониалства, општег слабљења патриотизма, итд., што у доба савремене технике може да буде од много тежих последица него што је то било раније. Ово је гледиште у својој основи не само неправилно, већ је и назадно-реакционарно. Ако је општа војна обавеза израз народне воље која је сажета у закону, донетом на демократски начин, онда војна обавеза није никаква принуда већ мера која је изражена и усвојена вољом народа. Наравно, она општа војна обавеза која је донета под плаштом лажне демократије не може претстављати ефикасну меру за одбрану државе, јер ће у таквим условима и армија бити слабог квалитета. Има довољно примера да општа војна обавеза није дала добре резултате у оним државама у којима извесни друштвени проблеми нису правилно решени. Најбољи пример за ово је бивша Југославија у којој политичко, национално и социјално питање није било правилно решено. Природно је да и њена војска, изграђена на таквим основама, није могла успешно да се супротстави агресиви. Сличну појаву видимо и код италијанске војске, у којој је квалитет стално трпео због нерешених социјалних проблема унутар државе, у којој и данас постоје још знатни феудални друштвени односи у пољопривреди, и тсл. Према томе, усвајање професионалне војске значи немање поверења у свој сопствени народ. У таквом случају професионална војска постаје инструмент владајуће клике и угњетач свога сопственог народа. Са те тачке гледишта треба посматрати и предлог генерала фон Секта. Познато је да је у Немачкој, у време када је тај предлог потекао, постојало јако струјање демократије, од које су капиталистички индустријски и пољопривредни јункерски кругови веома зазирали. Природно је да би под таквим условима општа војна обавеза претстављала опасност за њихов опстанак, и да је професионална војска највише одговарала њиховим циљевима.

Професионалне војске Велике Британије и САД нису имале исти карактер. Њихово постојање је било условљено посве другим чињеницама. То је, пре свега осећај сигурности од изненадног и брзог напада. Велику Британију штитио је канал, а САД Атлантски Океан. Сем тога, други европски народи, у циљу одржавања равнотеже сила, изграђивали су масовне војске на принципима опште војне обавезе. На тој европској равнотежи заснивала се и безбедност Велике Британије, а њена професионална армија служила је као мали тег да језичак ваге претегне у жељену страну. Професионална војска била је Великој Британији потребна и због могућности брзе интервенције на разним чворним тачкама света и у разним њеним колонијалним поседима.

У доба демократије траже се једнаке обавезе за све слојеве народа, а професионална војска није и не може бити израз такве демократије. Ма колико се истицало да је служење у професионалној војсци занат као и свако друго занимање, остаје ипак чињеница да се професионалне војске попуњавају великим делом онога људства које не може наћи запослења на другом месту, онима који у своме занату нису имали успеха или среће, разочаранима у животу, емигрантима из страних земаља, итд., а од ових велику већину чине пролетерски елементи. То другим речима значи, да професионалне војске сачињавају сиромашни слојеви, а да су имућни поштеђени овакве дужности. Пошто то и у миру изазива извесне негативне последице, а у рату доводи у питање опстанак не само појединаца него и маса, то је природно да се овај проблем мора тада (у рату) појавити у пуној јачини, стварајући непремостиве противуречности. Он није могао доћи до изражаја у САД и Великој Британији, јер су професионалне војске претстављале само неку врсту претходнице у рату док није мобилисана масовна армија на принципу опште војне обавезе, пошто су и једна и друга држава у оба светска рата са система професионалне војске прешле на армију попуњену по принципу опште војне обавезе.

Даље се каже да се *мобилизација* масовних армија попуњених на принципу опште војне обавезе, *врши споро* и да то претставља озбиљан недостатак у савременим муњевитим агресивним инвазионим походима, а нарочито да таква војска није погодна да се успешно супротстави једном атомском нападу. Сем тога, кажу критичари опште војне обавезе, мирољубиве државе теже да што више одгоде мобилизацију своје армије, такорећи све дотле док агресија стварно не отпочне. Зато се и у таквом случају професионална војска може одмах ангажовати, слично пожарној чети чији ватрогасни аутомобили појуре из гараже на један кратак телефонски позив. Међутим, многе агресије у току прошлог рата могле су имати посве други ток само да је мобилизација била благовремено наређена. У другој половини септембра 1939 године, с обзиром на искуства у Аустрији и Чехословачкој, било је потпуно јасно да ускоро претстоји напад и на Пољску. Па ипак је мобилизација пољске војске одгађана, истина, великим делом по саветима западних Савезника, тако да је и Пољску рат стварно затекао у току мобилизацијских покрета. Да је пољска војска била благовремено потпуно мобилисана, вероватно да и у том случају не би могла избећи пораз, али би, свакако, пружила дужи отпор и Немцима нанела озбиљније губитке.

Случај бивше Југославије још је очигледнији. После догађаја 27 марта било је јасно сваком грађанину Југославије, да ће нас Немачка напасти. У таквој ситуацији једино правилно решење је било неодложно издавање наређења за мобилизацију. Међутим, „опште активирање“ оружане снаге (тајна мобилизација путем писменог наређења) наређено је тек 31 марта. Пошто се механизам издавања тога наређења сасвим разликовао од телеграфског наређења мобилизације, то је тек 3 април био предвиђен као први дан општег активирања војске. Тако се бивша југословенска војска, приликом напада

фашистичких снага, налазила тек у току мобилизације, тј. у жеку највеће кризе коју једна држава преживљује. Међутим, формално наређење за мобилизацију издато је после почетка немачког напада. Пошто је велики део система веза већ био разорен, то ово наређење није стигло у многа места, нити се могло спровести. Тако се, на пример, десило и то да је на Палама код Сарајева објављена мобилизација када су се немачке моторизоване колоне већ приближавале Сарајеву.

Истина, било је и таквих случајева када је било теже предузимати благовремене мобилизационе мере, јер нису постојали тако очигледни предзнаци агресије, као на пример случај са Данском и Норвешком.

Али треба имати у виду да ни професионалне војске нису неки општи лек за успешно противстајање муњевитој агресији. То се показало и приликом изненадних напада Јапанаца на Перл Харбур, Филипине и Малајско Полуострво са Сингапуром које су slabим успехом браниле тада професионалне војске САД, односно Велике Британије.

Најзад, ако би професионалне војске и могле да послуже као успешна брана против муњевите агресије, мора се имати у виду да је већ у два светска рата постојала тенденција да се и они муњевито заврше. Стварност је, међутим, показала да су ратови били дуготрајни и да је за сваки било потребно по читаве четири године. Не изгледа нам да би се и у будућности могло рачунати на један краткотрајни рат, без обзира на то да ли ће се употребити и атомска, као и нека друга савремена техничка средства. По нашем мишљењу професионалне војске нису подесне за такве ратове. Ту је потребан напор целе државе и свег становништва.

Међутим, постоје могућности да се отклоне недостаци армија заснованих на општој војној обавези. Ту спадају: предузимање мера за убрзање мобилизације; предузимање мера за извршење тајне мобилизације; корекција става у одређивању момента мобилизације у погледу одлучности да се мобилизација нареди благовремено; организовање армије на таквој основи да се још у мирно доба прилагоди ратном стању, тј. да се изврши подела на оперативни део који би увек био спреман за дејство и на наставни (допунски) део (што је већ у многоме усвојено код армија Атлантског пакта) или да се у приграничним зонама држе јединице јачег састава — приближно ратне формације — а даље у унутрашњости да се налазе јединице које ће послужити као језгро за јачи ратни развој осталог дела армије, и тсл.

Они даље кажу, да обавезна војна служба *повлачи знатан део радне снаге* тако, да то има озбиљне последице за привреду. Овај разлог свакако је оправдан, али само под условом ако би професионалне војске биле мале. А такве војске могле су раније да држе Велика Британија и САД, само зато што их је заштићавао њихов острвски положај, односно велики океани. То је био и један од разлога да су њихове производне снаге могле да буду искоришћене у много јачем степену него у земљама са општом војном обавезом. То им је донело и велики привредни и технички развитак, као и високи стандард живота. Због наведених разлога народи Велике Британије и САД сада

доста јако осећају терет опште војне обавезе коју су морали да усвоје због опште констелације снага у свету и опасности од агресије. Иако су према уговорним обавезама после Првог светског рата Немачка, Аустрија, Мађарска и Бугарска биле принуђене да држе мале професионалне војске, оне су стално изјављивале да се осећају угрожене па су под тим изговором предузимале све мере да изиграју мировне уговоре, тако да су већина од њих, уствари, спроводиле обавезну војну обуку под најразличитијим прикривеним формама, спремајући се при томе за агресију (изузев Аустрије).

Неки опет сматрају да *старешински кадар* армије попуњене општом војном обавезом стиче *већи утицај у држави* и да се тиме стварају ратоборна расположења. Међутим, такво гледиште изгледа нелогично ако се имају у виду ранији разлози којима се желело доказати да је армија попуњена на принципу опште војне обавезе мање способна за ратне операције. Изледа да је сасвим обрнуто. Баш због саме чињенице да је професионална војска увек спремна за ратне операције, она би се много лакше могла употребити и за отпочињање рата. Историја нам говори да су ратови у временима када су преовлађивале професионалне војске били много чешћи него у данашње време. Они, истина, нису били тако крвави и скопчани са тако огромним губицима и разарањима као у савремено доба. Исто тако професионалне војске су употребљаване и за већи број колонијалних освајања и ратова.

Најзад се у прилог професионалне војске наводи и то да општа војна обавеза знатно *појачава моћ државе тако да је то повољно тле за појаву диктатора*, који искоришћавају моћ државе за подјармљивање народа у своје сопствене сврхе. Међутим, и овај се разлог може сматрати посве произвољним. Иако је на измаку старе ере римска војска великим делом постала професионална и попуњавала се плаћеницима, ипак је баш то доба обиловало ратовима и на површину избацило Јулија Цезара — диктатора. Немачки Версајски Рајхсвер је био професионална војска са дугорочном војном службом, али се у таквој Немачкој ипак родио диктаторски режим Хитлера.

Ако бацимо поглед на историју, онда можемо запазити да су се професионалне војске великим делом рађале у доба врхунца цветања држава и да су уједно означавале падајући крак животне параболе дотичне државе, тј. обележавале доба декаденције.

Већ у грчко доба постојала је обавезна војна служба — али само за слободне грађане. То је доба цветања грчке културе и моћи, које је кулминирало за време Филипа и Александра Македонског. Благодареди походима на Блиски и Средњи Исток нагомилана су велика богатства и створена је моћна Македонска држава са дотле невиђеним просперитетом, благостањем, стандардом живота и техничким развитком. Али, то је уједно и доба постепене замене обавезне војне службе

професионалном војском, доба када Македонска држава почиње да опада под налетима маса источних народа и ударцима римских легија попуњаваних обавезном војном службом слободних римских грађана.

И војска Картагинске државе била је професионална. Она је постигла блиставе победе у Шпанији, у долини Роне, на Тичину, Требији, код Тразименског Језера и, најзад, код Кане, али није могла да издржи један дуготрајан рат који је омогућавао римски систем попуне, заснован на много широј основи — обавезној војној служби слободних грађана. Истина картагинска војска задобила је сјајне победе у биткама, али је изгубила ратове, да би, најзад, и сама Картагина била разорена.

Овој појави није могла да избегне ни Римска империја. Освојена богатства, луксуз и уживање створили су мекуштво. Римским грађанима није се више гинуло, тако да се и попуна војске обавезном војном службом слободних грађана постепено почела замењивати професионалном војском плаћеника у коју ступају робовске класе, а затим припадници ратничких варварских племена који су све више притискивали на источне и северне границе. Вођени су чак и ратови у циљу освајања предела које су насељавала новодошла варварска племена да би се принудом регрутовали војници за римске легије. Војска без моралне основе, нагризана изнутра инфилтрацијом туђих елемената, морала је да доживи слом под навалом младих народа који су надирали са истока. Професионална војска снабдевена тада најсавременијом техником, била је побеђивана од младих масовних војска регрутованих из народа које су Римљани презриво називали варварима, али код којих је сваки мушкарац био ратник и спреман да гине.

Професионалне војске феудалног доба, мале по броју, али састављене од оклопљених витезова, које су оперисале са наслоним на утврђења феудалних градова, нису могле одолети налету масовних војска енглеских стрелаца — грађана раног капитализма, холандских градских милиција и швајцарских сељака.

Армије француске револуције попуњене први пут по систему опште војне обавезе широким масама „санкилота“ не само да су задржале навалу професионалних краљевских армија интервената, већ су ускоро прешле у офанзиву разбијајући једну војску за другом.

Савремено доба у коме се изразитије појављују демократске тенденције морало је имати одраза и на састав армија у виду опште војне обавезе. Вођење рата у данашње доба не би се могло ни замислити без опште војне обавезе. Чак и државе у којима су професионалне војске имале дугогодишњу традицију морале су прихватити општу војну обавезу да би могле успешно учествовати у савременом рату који је по правилу дуг.

Народноослободилачка војска Југославије била је састављена од широких народних маса. Оне су војну обавезу сматрале својом уну-

трашњом моралном обавезом презирући глад, све ратне напоре, па и смрт. Само је таква војска у току последњег рата могла да води тако жилаву борбу противу технички несразмерно боље опремљених фашистичких снага.

Професионалне војске, налик на страначку легију не могу више успешно дејствовати чак ни у колонијама. Народноослободилачки покрети технички заосталих предела Азије и Африке задају им озбиљне ударце, тако да се оне чак и под таквим условима не могу афирмирати.

Изнето разматрање и чињенице јасно указују да савремено доба захтева масовну армију која се може изградити само на принципу опште војне обавезе. У масовној армији, међутим, треба обезбедити и квалитет. Ту се, пре свега, мисли на морални квалитет. Наполеоново гледиште да морал чини 2/3 победе и данас важи у пуној мери, ма како техника напредовала. Наравно, схватања о моралу данашњег доба измењена су у односу на ранија времена. Данас све више превлађује закон социјалистичког морала. Армија, односно народ мора знати зашто се бори. Они морају имати перспективу у борби, а перспектива која треба да доведе до победе, свакако не може да се огледа у обезбеђењу богатства и луксузног живота неколико хиљада породица у држави. Треба дати перспективу бољег живота широким радним масама: радницима и сељацима који и подносе главни терет борбе. Природно је да у масовној армији треба обезбедити и материјални квалитет који се у садашње време огледа у постојању довољно јаких савремених оклопних, ваздухопловних и поморских снага па и у атомском наоружању. Међутим, овај материјални елемент не треба развијати до такве мере да се за његову производњу, одржавање и снабдевање мора употребити толика радна снага, да се самом овом чињеницом онемогући образовање масовне армије. Јер, није довољно да се у рату појављује само масовна армија фабричких радника, већ и масовна армија бораца на бојном пољу. Према томе, у копненој војсци морају постојати и довољне снаге класичних родова: пешадије, артиљерије, инжињерије, итд. прилагођене у погледу наоружања и опреме савременим условима борбе.

Поред напред наведеног, ту се наравно морају предузимати и одговарајуће мере које су предложене у току разматрања овог проблема, у циљу отклањања недостатака класичне масовне армије, чија је попуна извршена по систему опште војне обавезе. Те мере се огледају у усвајању нових организациских, мобилизациских и наставних принципа. У оквиру тога изгледа да је нарочито акутан проблем потпуног искоришћења обавезног војног рока који мора да траје најмање две године, као и времена предвиђеног за вежбу војних обвезника за што интензивнију наставу. У том времену, а нарочито у току прве године службе, војници не би смели да изостају са редовне наставе ни један дан па чак ни један час, а у осталим годинама обавезног војног рока време треба што више искористити за вежбе у оквиру чете (ба-

терије, ескадрона и тсл.), батаљона и пука. Није довољно да војници (морнари) стекну војно-стручна знања. Она морају да уђу у њихову потсвест. Тако ће војна знања војници задржати у доцнијем дугогодишњем времену као војни обвезници, а моћи ће да примене усвојена знања и за време стварних дејстава ако буду позвани да стану на браник отаџбине.

При извођењу наставе морају се примењивати савремени методи да би она била што очигледнија и повезанија са праксом: филмови, наставни кабинети, собни полигони, излазак на полигонске логоре са становањем под ратним приликама, извођење здружених бојних гађања и здружених вежби, чешћи маневри, вежбе по сваком времену (жега, киша, снег, зима) и по сваком земљишту (равница, шума, планина, крш, мочваре) са што више покрета и маневра и тсл. Само на тај начин постићи ће се таква извежбаност армије какву изискује модеран рат. У противном постоје опасности да армија, као ратни инструмент, постане недовољно ефикасна и непокретна маса изложена убитачном дејству материјала.
